

LA MALEDICCIÓ RUSSA

Misteri, perversió glacial o, simplement, antipatia, són alguns dels qualificatius que han situat Gala entre el mite i la llegenda. Dominique Bona, en una extensa biografia publicada recentment per les edicions franceses Flammarion, revela l'enigmàtica figura de la dona que traspalsà els surrealistes.

Elena Dimitrievna, altrament Gala. El poder del ulls de Gala es fa patent en la foto de Man Ray i Max Ernst.

Elena Dimitrievna Diakonova suscità tot tipus de reaccions, excepte la indifferència. Arrossegà, al seu pas, la passió d'alguns. I va alimentar entre els parroquians de l'avantguarda unes fòbies que, amb el temps, envinagraren la seua relació amb la crema de les arts.

Elena Dimitrievna no suportà vegetar en el solc ranci del costum petitburgès. Va triar Gala com a identificador personal; cultivà l'originalitat, la distància i afinà religiosament allò que molts interpretaren com a supèrbia. Però el seu caràcter responia a una geografia estepària que va deixar empremta a l'andana de Davos Platz, on va desembarcar a mitjan gener de l'any 13 amb destinació al balneari suís de Clavadel. La seua tos delatava un debat amb la tuberculosi que, de moment, tenia guanyada la partida en aquest ésser trontollant. Malgrat aquell físic eixut, contundent i eminentment eslau, que resistia amb dificultats les ingerències del virus, Gala va travessar, d'un vagó a l'altre, la geografia hivernal de les terres de l'est amb només 18 anys.

Dostoievski, una verge negra i altres icones ortodoxes conformen el seu equipatge, en el qual no tenen cabuda ni les fotografies ni els records residuals del passat. Gala vol viure, al preu que siga, l'experiència del present occidental. No creu en la retroalimentació, ni en la nostàlgia. Abandona a les pàgines del passaport i als tràmits administratius la veritable identitat. I s'enfunda, malgrat tot, la màscara de Gala amb la qual responia, en altres temps, les interpel·lacions maternes.

Amistats convalscent. El sanatori de Clavadel esdevé l'escenari de relacions íntimes en forma de vers. Gala sovinteja la biblioteca; s'immergeix en les pàgines que li permeten viatjar lluny dels bacils de Koch. Quan no, tafaneja les inquietuds literàries d'aquell poeta en gestació que salda els seus comptes amb la migdiada escrivint, ratllant, reescrivint, descomponent versos de manera fervorosa.

Ell també, Eugène, és client de Koch. La tuberculosi s'ha apoderat des de fa sis mesos d'aquest cos alt, estret, que s'engalana cíclicament segons els rituals de diumenge; però que les dificultats pulmonars no abstraen d'una passió que nodreix a ritme de sanatori.

Eugène Émile Paul Grindel, com resa la seua partida de naixement, és l'únic descendent que pot assegurar la continuïtat dels Grindel, per la qual cosa mereix, per part de pares, atencions afegides. Tot i que les prescripcions mèdiques no indiquen res greu en el seu pulmó esquerre, la seua mare no l'abandona a la sort de la ciència. Resideix amb ell a la mateixa habitació i controla les relacions del seu fill amb les noves coneixences. Tot i que els primers contactes no depassen les pàgines impreses ni la

distant cortesia verbal, Eugène, criat des de fa disset anys en la bombolla tutelar, freqüent, ara, amb curiositat adolescent, l'enigmàtica Gala vinguda de l'est. Mentre que l'un no pot dissimular l'entorn familiar, present i convencional, la jove russa sembla sorgida de la nit. Imprevisible, solitària, enigmàtica ja només pel seu caràcter i per l'absència de bagatge familiar, suscita la forta desconfiança —àdhuc el menyspreu— de la senyora Grindel. A més, diuen, els russos no són bona gent.

L'aplom de Gala, les seues afinitats amb tot allò que resulta insòlit, o que emana del món sobrenatural alarmen aquesta dona de classe mitjana que respira a través de la seua representació conjugal. Ara, el seu fill busca la poesia en aquest ésser de mirada obscura, felina com l'animal preferit de la jove eslava. I aquesta l'escolta amb la mateixa admiració amb què s'aproxima a qualsevol art —excepte la música—; li preveu i li prediu un futur fèrtil; l'encoratja en la seua escriptura diària. La jove col·labora, a més, a passar a net les seues primeres creacions. I ell, de mica en mica, abandona Paul Eugène Grindel. Naix el poeta, amb cognom d'àvia materna: Paul Éluard.

1914: Europa també pateix de tuberculosi. Les deficiències pulmonars se salden, per a tots dos, la primavera de l'any 14. El procés terapèutic ha arribat a la fi, i amb ell, una relació primerenca en el marc balsàmic dels Grisons. L'estada a Suïssa aïlla els amants de les crispacions polítiques que es debaten a Europa i els ofereix una vida literària que s'acomoda entre línies. Ella llegeix en veu alta. Ell defineix la seua identitat en l'exercici del vers diari. I tots dos eleven la relació a les esferes d'una cultura que no coneix disputes geogràfiques.

Ara, però, el paradís ha arribat a la fi. El retorn a Rússia resulta tan dur com el viatge al familiar París. La distància es posa com a obstacle al qual s'afegeix, a més, el conflicte europeu contra la prepotència germànica.

Però les dificultats s'allarguen i la correspondència es multiplica. La periodicitat de les missives aconsegueix nivells de freqüència inigualables. Gala arriba a escriure, fins i tot, més d'una carta al dia per tal de combatre no sols els quilòmetres que els separen, sinó també l'espartana existència de les trinxeres a què Paul es veu abocat, durant un curt lapse, per voluntat pròpia. No obstant, la debilitat física atorga al jove poeta el fúnebre destí de notificar, per carta, els morts a les corresponents famílies. I a través dels interfectes, els mutilats, el paper i la ploma de l'exèrcit, Paul Éluard reprèn contacte —amarg— amb la poesia.

El retorn de Gala. Dos anys de separació. Gala no ho suporta més. Anuncia la seua arri-

bada a París, contundent i apassionada com és. Allà podria estudiar francès o assistir a classes de dibuix. Però la penúria bèl·lica i la mediocritat dels Grindel contradiuen el seu ritme capriciós, frívol i a la vegada d'una incomparable austeritat estètica. La coqueteria de Gala topa amb les hores casolanes passades al costat de la senyora Grindel, que no té, amb tot, gran concepte d'ella. Adopta un luxe que desafia l'estatus d'aquesta família parisenc que es debat entre la quotidianitat i el prejudici. En fa ostentació, més aviat, per compensar-ne la manca; perquè ella no aspira, ni de lluny, a eclipsar-se sota la figura totpoderosa del marit, i recloure's en l'àmbit estrictament familiar. Les atencions físiques, l'elevació intel·lectual... o les sofisticacions de l'amor, poc tenen a veure amb el braser, les receptes culinàries tradicionals, o la costura clàssica de sobretaula. Sumptuositat, excepció... Gala, en definitiva –valga l'ambigüitat–. Fins i tot, en temps de guerra.

D'esquerra a dreta Lou Ernst, Paul Éluard, Gala, Max Ernst amb Jimmy, i en primer pla Cécile Éluard. Saint-Brice, 1924: les aparences d'una vida en família, solament les apariències...

Per què esperar l'armistici? El 21 de febrer del 1917, Paul i Gala pugen a l'altar malgrat les blasfèmies del senyor Grindel, ateu i decididament irreverent. Però la voluntat silenciosa de la russa s'ha traduït en la comunió del seu futur marit. No és que la jove fóra una feligresa fervent amb l'exaltació que caracteritza la clientela religiosa. No. La seua personalitat es funda en l'existència de déu, d'una divinitat que ara, amb el canvi de demarcació, ha hagut d'adaptar als cànons catòlics. Però aquesta base religiosa, conviu sense remordiments amb les frívols exigències de la vida luxosa; i constitueix el pilar espiritual sobre el qual es desenvolupen les passions de Gala per tot allò desconegut, enigmàtic, sobrenatural. I en aquest sentit, resulta simbòlic que la jove lluïra en la cerimònia el color de l'esperança, que és també el color de la mirada felina, o vi-

perina; o el color de les bruixes, o el verd de l'encant i del crepuscle.

Les noces es completen amb un viatge lacònic, retallat per les obligacions militars del soldat-poeta. Però, almenys, un any més tard, l'armistici s'anuncia en forma de descendència. Naix la petita Cécile, el 10 de maig del 1918, fet que no fa minvar gens la passió de Gala per la lectura; o pel seu estimat Éluard. L'egoisme exacerbat de la nostra jove russa –que aleshores té 24 anys– no accepta competències externes com tampoc no coneix el sentiment maternal. I en aquest sentit, la seua filla resulta una trava per a la seua dinàmica personal.

A més, Gala no té consciència –massa acusada, d'altra banda, en els Grindel– de família. Al contrari. Viu al dia la seua vida, des d'un plantejament rabiosament epicuri, i amb un interès propi que alhora es tradueix en impuls per als seus *partenaires*. La russa és la força, la musa, el detonant que llança tant Éluard com posteriorment Dalí als escenaris internacionals de l'avantguarda. Amb el poeta assisteix al seu naixement i el concita a viure del seu art. Dalí troba en ella el pilar que el manté en peu; que l'ajuda a caminar pel cosmopolitisme o que fa del seu art un negoci rendible.

Sempre des de la distància i el silenci, Gala ha preferit la subtilesa tàcita al protagonisme de primera línia. La seua presència austera, misteriosa, secundària però intensa, molesta a molts; agrada a pocs. Resulta impossible, si més no difícil, revelar les intencions que oculten aquells ulls foscos, sota aquell cos prim, fibrat, voluptuós, aliment de les fantasies –i realitats– sexuals d'Éluard, de Dalí o del mateix Max Ernst. La seua figura atrau fins a la mort els seus amants; els captiva, els encanta i alhora es fon amb ells en una admiració total i absoluta. Gala esdevé Gala-Éluard... o Gala-Dalí, passant pels braços d'Ernst.

Dadà no en vol saber res. Paul Éluard és ja un iniciat en el món de la poesia, tot i que les seues relacions amb col·legues del ram són ínfimes, si no inexistents. Només a través de Jean Paulhan, poeta també i amic seu íntim, Éluard manté contactes esporàdics amb l'activitat editorial. Igualment, per mitjà de Paulhan, es presenta a la seu de la revista francesa *Littérature*, on es debat l'actualitat literària i, específicament poètica, de la mà de Philippe Soupault, Louis Aragon i André Breton. Poetes per vocació, aquests acullen el parisenc amb més exigències que camaraderia, encara que els quatre han decidit, cadascú per la seua banda, seguir l'única llum a la qual troben sentit: la poesia.

El quartet es consolida a base de sessions de lectures, comentaris i crítiques sobre les produccions pròpies. No tenen conviccions políti-

ques, reconeixen en els adults un gregarisme aburgosat i aburgessant; i temen els paradisos artificials perquè l'opi va destruir la vida de l'ànima forta d'aquest grup que expandeix, de mica en mica, les seues fronteres: Jacques Vaché. Llegeixen amb passió, amb inquietud maltissa, entre línies, els ideals inèdits que poc tenen a veure amb els programes polítics o filosòfics. Ressusciten Rimbaud, qui els "illumina", mai millor dit, el camí de les *Illuminations*, des de les quals els llança un crit rebel perquè abandonen les convencions i s'abandonen a ells mateixos. El camí cap a les regions desconegudes —més metafísiques que geogràfiques— passa doncs, indefectiblement, pel procés de creació poètica.

I enfront d'aquesta efervescència revolucionària, la presència de Gala, que encarna en ella mateixa la sorpresa, la irracionalitat, el misteri, no reïx en un grup hermètic i desconfiat. La seua figura, callada i atenta, la mirada pesant, resulten costoses de digerir en un ambient iniciat i iniciàtic, elitista per sobre de tot, que s'obre a les noves propostes en voga.

Ha nascut un cavall en un cabaret. A Zuric, el 1916. Dadà és el mot que designa l'exemplar equí en el vocabulari infantil dels francesos. Els seus progenitors componen la clientela assídua del Voltaire, local de reunió d'Hugo Ball, Hans Arp, Richard Huelsenbeck i Tristan Tzara. Amb el nihilisme com a credo, allarguen les nits amb debats i realitzacions excèntriques. Aquests aires nous sedueixen Éluard, Gala i el grup de poetes parisencs, malgrat que el matrimoni expressa amb moltes reserves la seua simpatia pel moviment. La negació de tot afecta, sense remei, el destí de la poesia, un destí en què creuen tots dos massa profundament.

Però la gota que vessa el got és l'arribada de Tzara a París. Dadà en persona, es presenta com un venedor a domicili. Les simpaties són nombroses. Tothom s'adhereix a aquesta

Gala i Salvador Dalí. El pintor català té 25 anys, 10 anys més jove que ella, quan es coneixen a Cadaqués.

destrucció col·lectiva i endèmica dels valors establerts que acaben, a la fi, amb les inevitables friccions i la consegüent ruptura. I, de nou, Gala. Escèptica i gens dadaïsta, aconsegueix mantenir sibil·linament les distàncies entre el poeta i el grup, que no tardarà a escindir-se. Unes vacances conjugals a Montecarlo són la solució.

Max Ernst. Dadà més. Dadamax. Va ser el catalitzador de la situació conjugal. L'element curiós fatalment dissonant. El toc de modernitat; l'afirmació de la tolerància més aviat poc gelosa d'Éluard que viatjaria a Indoxina per a fugir d'ella mateixa. O l'ingredient d'un *ménage à trois*, persistent i consentit. Max Ernst va provocar tot això i més a banda d'irrompre com a pintor de les genialitats apocalíptiques que derivaven directament de la profunda, admirada i mistificada aleshores activitat onírica. La seua presència simpàtica respon al nom de Dadamax i correspon ben poc a la imatge d'artista maleït; a un soci de la contracultura. Atlètic i polític, Ernst afirma que Éluard ha estat el primer a entendre la seua pintura i que és l'únic que comparteix la seua revolta. Els dons per la paraula i el somni forgen entre els dos artistes una relació entre còmplice i fraternal que s'accentua amb el pas del temps i que engendra *Les champs magnétiques*, un recull de poemes fruit d'aquesta proximitat. No obstant, la relació adopta matisos més íntims —però no per això prohibits— amb Gala. El "germà" del seu marit flirteja de manera clara i pública en una reacció més moderna que sincera per part d'Éluard. La convivència en un mateix espai facilita la consolidació d'un acostament encoratjat pel marit en cerca de la felicitat absoluta de la seua esposa. La gran família, la residència d'Eaubonne, prop de París. L'alemany ocupa el segon pis, que utilitza, a més, com a estudi. Però aviat la seua pintura desborda els límits autoritzats. La cambra de bany, la sala, l'habitació del matrimoni pateixen la invasió dels frescos fantàstics, diabòlics, apocalíptics. I de la seua persona.

Aquesta situació ambigua i compartida persisteix, però Éluard, confrontat a ell mateix, abona l'opció presa des d'un primer moment i la porta als límits de les possibilitats.

Finalment, el dubte i la confusió se l'emporten lluny. Sis mesos després, Paul Eluard fuig d'ell mateix en la llunyana geografia d'Indoxina. El silenci i la incomunicació; sobretot viure sense Gala, es plasmen en una missiva a la seua dona. El seu avís posa en guàrdia la russa i, notablement, Max Ernst, el qual no tardarà a allunyar-se per sempre de qui fou el seu "camp magnètic".

L'estiu català. Després del capítol d'Indoxina, tot és diferent. La distància conjugal es

fa patent. Éluard freqüenta la nocturnitat de la capital francesa, mentre que Gala es debat entre la seua existència i una dinàmica itinerant. La malaltia recurrent resulta un bon pretext, en alguns casos, per a visitar els Alps. Però també hi ha Carcassona; o la Costa Blava. I Cécile traça la seua pròpia sendera, lluny de la seua mare, al si de la família Grindel.

Junts o separats, la vida es fa confusa. La situació no és clara i cada part inventa activitats ineludibles. Però la crisi del 29, que afecta de manera contundent la butxaca dels hereus dels Grindel, no posa traves a un viatge estival poc exòtic. Unes vacances a Cadaqués, on resideix un amic de Goemans, galerista belga establert a París, podrien ser una estratègia d'un nou acostament familiar.

A Cadaqués, els rep, a tot el grup –Goemans, Magritte, les seues esposes i Gala, Éluard i Cécile– un pintor apuntat, amb maneres de gat serval i espadenya catalana. És Salvador Dalí.

El contrast s'accentua entre el calcer, el medi i el refinament excels del bigoti; o els ungüents capilars. I la seua tímidesa s'atrinxera sota la camisa de seda i el blanc dels camals. Es pronuncia en forma de rialla hiperbòlica, patològicament interessant. Gala no suporta aquesta figura que riu del seu propi humor. La carrega aquest jove de 25 anys, inclassificable i barroc que s'ha fixat ja en la seua mirada "antipàtica" i glacial. Potser el fet que siga deu anys més jove que ella, o l'excentricitat i la diferència amb Paul, són alguns dels encants del fill de notari que va nàixer amb els colors i l'art a les mans.

L'aproximació resulta ràpida i els passejos vora mar són un preàmbul dels bany solitaris. Gala serà, en aquest escenari

natural de la Costa Brava la iniciadora –com també ho fou amb Paul– al joc de l'amor d'aquesta virginitat amb aspecte obsessiu de saltamartí mediterrani. Naturalment, li agrada dominar.

L'estada en terres catalanes s'allarga cap a la consolidació del flirt del mes d'agost. Éluard, Magritte, Goemans i família han tornat al seu lloc de partida.

Gala gaudeix d'un sol que cura les seqüeles de la seua estada a Clavadel. El sol mediterrani, la solitud costanera a més, poc tenen a veure amb les sofisticacions capitalines. Tant se val.

La relació es referma amb intercanvis itinerants que condueixen a una vida compartida. Una vella barraca fora del poble, a Port Lligat, serà la residència de la parella després que el senyor Dalí i pare del pintor rebutjara el lligam del fill amb una "rusa", dona de mala vida, viciosa, vista la diferència d'edat. Desheretar-lo i tancar-li per sempre la porta foren les sancions.

Una mostra de l'adoració de Gala. 'El somni de Cristòfol Colom.' Salvador Dalí.

Cadaqués, París, un cycle natural.

Ben mirat, sense el capital patern la vida adopta unes dificultats afegides, fisiològicament preocupants i artísticament negatives. Les condicions de Port Lligat no permeten passar els hiverns amb comoditats. El retorn a París es fa necessari, malgrat les reticències de Dalí, almenys durant les estacions més fredes de l'any. Però a la capital del Sena l'artista pot trobar qui el compre. Com que Dalí no sap caminar sense Gala, i molt menys per les artèries agitades del París dels anys 30, ella és qui s'encarrega, cada matí, amb mostres sota el braç, de recórrer les galeries de la ciutat.

Però és Joan Miró qui posa el dit a la nafra. No es tracta del viacrucis diari; la presentació en societat, en el medi aristocràtic, resulta d'una solvència ben bé inèdita fins al moment. Charles de Noailles és la clau per accedir a les genealogies més prestigioses en aquesta situació de pre-guerra que es clourà amb la fugida cap a Nova York, l'agost de l'any 1940.

'Money, money, money...' El nou continent els rep amb els braços oberts i salda definitivament les diferències amb el grup de Breton i els surrealistes polititzats a causa dels esdeveniments. El comunisme, per altra banda, està molt lluny dels ideals dalinians, que va defensar les posicions més radicals de la dreta a l'estranger; les del franquisme, a l'estat espanyol.

Una retrospectiva al Museu d'Art Modern, el 1941, el llança a la fama. La conquesta d'Amèrica haurà de passar, aleshores, per la comèdia. Decidament, l'explotació capitalis-

D'esquerra a dreta: Paul Éluard, una amiga, Salvador Dalí i Gala.

ta del seu imaginari s'emmotlla en el marc industrial. Joies, articles decoratius, tot un *merchandising*, al capdavant que Dalí signa i executa a canvi de l'èxit econòmic, el motor del qual és el silenci materialista de Gala. Estima els diners per sobre de tot. Però no com a traducció del luxe o com a arma poder. La seguretat que li ofereix el capital altera, fins a l'avarícia, el seu vessant estalviador. Davant la mirada dels artistes que sí que han treballat per una causa noble, res a veure amb l'expansió econòmica, Gala es forja una imatge de dona sense cor, àvida de diners, guardiana del patrimoni, guanyat a pes pels tractes amb una clientela de luxe.

Una vida social atrafegada que els ha proporcionat, no sols el renom mundial, sinó també la possibilitat de tornar a Port Lligat, l'any 1948, amb la joia nord-americana: un Cadillac. "Benvingut Mr. Marshall!"

Tot i que han optat per la vida europea, als Estats Units "un centenar de persones", segons la revista *Life* treballen per a l'empresa daliniana. Els dòlars s'amunteguen damunt la tauleta de nit; Dalí s'inspira per encàrrec; i Gala administra amb el rigor del comptable. Però aquest atresorament frenètic, àdhuc malfitís, té un sol objectiu: guardar per a la vellesa. Gala tem que la misèria s'unesca a la indefensió senil, fins al punt que Dalí la bateja de nou. Ara, els matisos sumptuosos de Gala cauen en la materialitat més planera: Or

meu, que és com l'anomena Dalí, tancarà el pintor amb clau a principi dels anys 80, obligant-lo a crear segons els contractes signats.

Als hippies els agraden grans. Corren els anys seixanta. Port Lligat és una cort reial frívola i filantròpica. L'administrador del patrimoni hi accedeix amb iot o amb Ferrari. I els Dalí alternen amb la joventut psicodèlica que ingereix LSD amb voluntat de realitzar viatges astrals. Tot i l'edat, el pintor català continua sent més psicodèlic, extravagant i excèntric que els nous moviments contraculturals. Això sí, sense necessitats d'àcids per a témer els saltamartins o perdre's en els budells recargolats d'un animal mort. Les seues al·lucinacions són naturals, gairebé històriques. La seua paranoia s'alimenta de colors i es tranquil·litza únicament amb la presència de Gala.

La senilitat fa de tots dos les víctimes de la decrepitud. Gala, crepuscular, opta per no aparèixer en publicacions i fotografies, mentre que Dalí aguditzava la seua paranoia. La parella degenera fins al punt de la descomposició física i conjugal. El 10 de juny del 1982, la russa solitària que va sorgir de la nit no acaba la migdiada. O reposa per sempre al Cap de Creus. **Eliseu T. Climent**

PREMI DE NOVEL·LA "CIUTAT D'ALZIRA" 1995

INSTITUÏT PER L'AJUNTAMENT
D'OTACIÓ:
1.500.000 PTES.
ORIGINALS PER QUINTUPLICAT
ENTRE 100 I 200 FOLIS
T E R M I N I :
FINS AL 12 DE SETEMBRE
L L I U R A M E N T :
20 D'OCTUBRE DE 1995
DEMANEU LES BASES A:
AJUNTAMENT D'ALZIRA
SANT ROC, 6 - 46600 ALZIRA
P U B L I C A :

Edicions Bromera